

**RYBNIK I POWIAT RYBNICKI  
W OKRESIE  
II WOJNY ŚWIATOWEJ**



**ZESZYTY RYBNICKIE 8**

**KONFERENCJE**

**RYBNIK I POWIAT RYBNICKI  
W OKRESIE  
II WOJNY ŚWIATOWEJ**

Praca zbiorowa  
pod redakcją Bogdana Klocha i Dawida Kellera

Muzeum w Rybniku  
Rybnik 2009

Materiały z konferencji pt. *Rybnik i powiat rybnicki w okresie II wojny światowej* zorganizowanej w dniu 4 marca 2009 r.

Recenzent: dr hab. Marek Masnyk

Korekta: Aleksandra Grabiec

Skład: Dawid Keller

Projekt i przygotowanie okładki: Krzysztof Dublewski, Sławomir Studnik

Na okładce umieszczono mapę konturową powiatu rybnickiego z okresu II wojny światowej.

ISBN 978-83-925981-6-9

© by Muzeum w Rybniku, Rybnik 2009

Nakład: 500 egz.

Druk: Drukarnia GREG [www.greg.com.pl](http://www.greg.com.pl)

## Spis treści

Wprowadzenie	7
<i>Bogdan Kloch (Rybnik)</i> Cywilne straty wojenne na terenie miasta Rybnika w dniu 1 września 1939 r. w świetle nieznanych źródeł	9
<i>Grzegorz Bęblik (Katowice), Janusz Ryt (Pszczyna)</i> Walki o Rybnik we wrześniu 1939 r.	23
<i>Krzysztof Witosz (Wodzisław Śląski)</i> Wodzisław Śląski w przededniu wojny i pierwszych dniach września 1939 r.	71
<i>Aleksander Woźny (Opole)</i> Kapitan dypl. Wojska Polskiego Lech Biały – Ślązak w Berlinie (1938–1939), jeniec/więzień NKWD (1939–1940)	81
<i>Ryszard Kaczmarek (Katowice)</i> Konfiskaty majątku polskiego w Rybniku i powiecie rybnickim podczas II wojny światowej	103
<i>Adam Frużyński (Zabrze)</i> Górnictwo powiatu rybnickiego w okresie II wojny światowej	113
<i>Dawid Keller (Rybnik)</i> Koleje w powiecie rybnickim w latach 1939–1945	145
<i>Adam Dziurok (Katowice)</i> Życie religijne w powiecie rybnickim podczas II wojny światowej	173
<i>Barbara Kubis (Opole)</i> Wojenne losy mieszkańców Górnego Śląska w świetle wybranych wspomnień	207

<i>Janusz Mokrosz (Rybnik)</i> Wobec niemieckiej listy narodowościowej. Problem rehabilitacji w powiecie rybnickim w latach 1945–1946	<b>223</b>
<i>Aldona Urbanek (Łódź–Wodzisław Śląski)</i> Ojciec i syn – doświadczenia wojenne. Maksymilian i Mieczysław Basistowie podczas II wojny światowej	<b>235</b>
<i>Eryk Markiewka (Rybnik)</i> Kopalnia „Hoym” w latach okupacji hitlerowskiej (1939–1945)	<b>247</b>

## Wprowadzenie

Oddajemy do rąk czytelników niezwykle cenne opracowanie. Kolejna, 70. już rocznica wybuchu II wojny światowej skłania do nowych refleksji nad jednym z najważniejszych zjawisk XX w. zarówno w skali makro- jak i mikrohistorii. Bez tej ostatniej nie da się zbudować obiektywnego wizerunku tamtych lat, stąd też opracowanie towarzyszące konferencji pod tym samym tytułem. Podejmuje ono temat losów miasta Rybnika i ziem ówczesnego powiatu rybnickiego w trakcie światowego konfliktu. Przestrzeń czasowa nie zmniejszyła wielu białych plam, stąd też zaistniała konieczność podjęcia tego zagadnienia na nowo.

Opracowanie będące zbiorem dwunastu tekstów obejmuje swoim zasięgiem zdarzenia tak z okresu wojny, jak i reperkusji jakie wywołała w pierwszych powojennych miesiącach. Przestrzeń geograficzna obejmuje ówczesny powiat rybnicki, a zatem obszary obejmujące współczesne miasta: Czerwionka-Leszczyny, Jastrzębie-Zdrój, Knurów, Radlin, Rydułtowy, Wodzisław Śląski, Żory oraz przyległe do nich gminy wiejskie.

Autorzy reprezentujący różne środowiska naukowe (Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet Opolski w Opolu, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Instytut Pamięci Narodowej – Oddział w Katowicach, Muzeum w Rybniku, Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze) a także niezależni badacze, podjęli dość rozległe spectrum tematyczne. Mocną stroną pracy są aż cztery teksty o tematyce gospodarczej, w których poruszono wiele tematów rzadko podejmowanych w badaniach naukowych. Temat, który zapewne wywoła emocje, to problematyka wydarzeń wrześniowych w 1939 r. Temu zagadnieniu poświęcono aż trzy teksty, z czego jeden zasługuje na szczególną uwagę (G. Bęblik, J. Ryt), gdyż wprowadza do dotychczasowej historiografii walk o Rybnik w dniu 1 września zupełnie nową jakość. Schyłek wojny nie znalazł szerokiego odzewu u badaczy i ostatecznie zaowocował dwoma tekstami, z których jeden bezpośrednio wiele wnosi do naszej wiedzy o tym mało znanym etapie wojny. Niepokoi fakt nikłego zainteresowania historyków wydarzeniami 1945 r., co także oczekiwać na przyszłość rewizji dotychczasowego stanu badań. Również może niepokoić fakt, iż mimo rozpropagowania konferencji w szerokim gronie badaczy zupełnie marginalnie potraktowano wiele miejscowości z dawnego powiatu, a chlubnym wyjątkiem jest tu Wodzisław Śląski. Odczuwalny jest brak tematyki związanej z służbą wojskową rybniczian i mieszkańców powiatu. Wciąż nie odkrytą kartą jest skala udziału w wysiłku frontowym na rzecz III Rzeszy Niemieckiej. Podobnie ma się sprawa z problematyką Żydów z gmin na terenie całego dawnego powiatu rybnickiego. Ich tragiczny los ciągle czeka na solidne opracowanie. Pomimo zainteresowania kwestią DVL w tym i poprzednim tomie,

nadal nieznanne są nam losy mieszkańców, którzy nie podpisali Volkslisty. Białą plamą są również dzieje rybnickich harcerzy, szkolnictwa, rzemiosła... Dotyczy to zarówno tego jak i poprzedniego tomu.

Zwracamy także uwagę na nieliczny, ale bardzo ciekawy materiał, w tym kilka fotografii z Rybnika, które ukazują moment wkroczenia Wehrmachtu do miasta. Są to trzy fotokopie – nowe nabytki Muzeum w Rybniku.

Kwestią kolejną jest sposób spojrzenia na poszczególne zagadnienia. Mimo upływu wielu dziesięcioleci oddźwięk tamtych lat jest wciąż żywy, co nie pozostało bez wpływu na interpretacje autorów. Od bardzo chłodnej oceny zdarzeń pozbawionej ideologicznego tła, do bardziej osobistego podejścia do tamtych lat. Wydaje się, że to swoiste przekleństwo naszych czasów, gdy spojrzenia i słowny dialog z czytelnikiem prowadzony jest za pomocą zróżnicowanych środków wyrazu. Choć wojna jest tak daleko, to nadal wydaje się blisko. Jedną z przyczyn pozostaje fakt, iż dla tego terenu (Śląsk) wojna miała wiele odcieni. I niejednokrotnie trudno o jedną, zdecydowaną ocenę.

Na koniec zwracamy uwagę czytelników na kilka istotnych kwestii. Powyższy tom jest ósmym w ramach „Zeszytów Rybnickich” (seria „Konferencje”). Jednocześnie stanowi drugi, po tomie nr 6, element serii na temat historii powiatu rybnickiego. Nie zamyka on problematyki, gdyż już w przyszłym roku planujemy kolejną konferencję oraz wydawnictwo poświęcone rybnickiej i powiatowej gospodarce na przestrzeni XIX i XX w., zaś w kolejnym roku tom zawierać będzie historię epoki PRL.

Powyższa publikacja nie wypełnia w całości tematyki wojennej na tym terenie, niemniej stanowi następny wyraźny krok do przodu w poznaniu tej historii. Liczymy, iż stanie się impulsem do wzmożonych badań nad tą problematyką, co pozwoli przybliżyć zagmatwane dzieje Rybnika i powiatu, jako części Górnego Śląska oraz jego skomplikowanego i wielowątkowego dziedzictwa.

Redaktorzy